

A.2.12

De zorgplicht van de Accountant

mr. J.C.Th. Papeveld*

1 Inleiding

Het vak van accountant staat in de schijnwerpers en staat ter discussie. Het vak verandert als gevolg van een reeks van schandalen (zoals bijvoorbeeld Ahold, Vleesverwerker Weijl, Imtech), hoge maatschappelijke druk en de daarmee gepaard gaande roep tot verandering, daaropvolgende wetgeving en vervolgens (nog) meer toezicht. Dit in navolging van de financiële sector dat een vergelijkbaar proces heeft doorgemaakt en nog steeds doormaakt.

Daarbij wordt het debat in de sector zelf ook volop gevoerd en worden er initiatieven gericht op verandering en verbetering ontplooid, bijvoorbeeld in relatie tot de rol van de accountant bij - de preventie van - fraude. Dit brengt met zich mee dat de rol van accountant fundamenteel verandert van dienstverlener in relatie tot de cliënt naar een centrale speler die onderdeel moet maken van een zo compliant mogelijke samenleving waar overheid, toezichthouder, beroepsorganisaties en tuchtrechtcolleges meer dan voorheen op inzetten.

In deze bijdrage wordt ingegaan op de zorgplicht van de accountant ten opzichte van de cliënt en derden en met name ook op diens toenemende rol en verantwoordelijkheid in relatie tot preventie en

* mr. J.C.Th. (Joost) Papeveld is advocaat en sinds 2005 actief op het gebied van financieel recht alsmede beroepsaansprakelijkheidsrecht, met een focus op het gebied van accountancydienstverlening.

bestrijding van fraude. Omdat er parallellen te trekken zijn met de financiële sector wordt daar in deze bijdrage op ingegaan. De reden daarvoor is dat, net als in het geval van destijds de banken, de primair publieke c.q. maatschappelijke positie van accountants meer en meer wordt onderstreept. In het geval van banken diende eind jaren '90 de maatschappelijke positie van banken (ook) als basis voor het eerste begin van de ontwikkeling van het concept (bijzondere) 'zorgplicht'.¹ Eerst met name richting klanten welke jurisprudentie nadien verder door is ontwikkeld. Denk bijvoorbeeld aan de vele jurisprudentie die via de nodige (latere) schandalen als (bijvoorbeeld) aandelenlease, beleggingsschades, woekerpolissen en rentederivaten is verschenen. Maar denk ook aan de zorgplicht van banken jegens derden in acht te nemen, bijvoorbeeld in het kader van hun wettelijke taak op vlak van het bestrijden van financieel-economische criminaliteit waar accountants (inmiddels) ook volop mee te maken hebben of (gaan) krijgen. Deze jurisprudentie in relatie tot banken is onder meer ontstaan in verband met door banken via bankverkeer gefaciliteerde zogenaamde Ponzi-fraudes. En deze jurisprudentie ontwikkelt zich nog steeds door. Het Hof Amsterdam oordeelt:²

“Deze zorgplicht is niet beperkt tot bepaalde derden en haar reikwijdte hangt af van de omstandigheden van het geval. De bijzondere zorgplicht omvat een scala aan meer specifieke verplichtingen om in bepaalde gevallen dan wel onder bepaalde omstandigheden een bepaald soort gedrag te vertonen, bijvoorbeeld iets onderzoeken, iemand informeren of waarschuwen, of zelfs weigeren om een opdracht uit te voeren. Omdat de zorgplicht van de bank berust op haar maatschappelijke positie kan niet gezegd worden dat de door de bank te betrachten zorg beperkt is tot haar cliënten. De omstandigheden van het geval bepalen jegens wie en in welke mate de bank tot zorg is gehouden. In bepaalde gevallen kan van banken - gezien hun rol in het maatschappelijk verkeer, hun expertise

1. HR 23 december 2005. ECLI:NL:HR:2005:AU3713. Onder r.o. 6.3.2 overweegt de Hoge Raad: “Het hof heeft terecht geoordeeld (rov. 4.30) dat de maatschappelijke functie van de Bank een bijzondere zorgplicht meebrengt ten opzichte van derden met wier belangen zij rekening behoort te houden op grond van hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt. De reikwijdte van deze zorgplicht hangt af van de omstandigheden van het geval (vgl. HR 9 januari 1998, nr. 16 399, NJ 1999, 285).”

2. Hof Amsterdam d.d. 14 mei 2019. ECLI:NL:GHAMS:2019:1611.

op financieel gebied en hun wettelijke taak bij de bestrijding van financieel-economische criminaliteit - een bijzondere mate van zorg worden verwacht. Het hof volgt ING niet in haar betoog dat Foot Locker geen derde is met wiens belangen zij rekening behoort te houden. De zorgplicht van banken is niet op voorhand beperkt tot bepaalde derden.”

Deze zorgplicht jegens klanten en derden in te nemen en de daaruit voortvloeiende en bijbehorende (deel-)normen werken inmiddels ook in relatie tot (ook) accountants door, zowel in de tuchtspraak als in gewone civiele rechtspraak. Een belangrijk verschil ten opzichte van de banken is dat de rechtsontwikkeling in relatie tot accountants minder ver is ontwikkeld en uitgekristalliseerd. Een reden daarvoor kan zijn is dat er in de accountancysector minder (massaal) cases voor handen zijn en daarom minder snel jurisprudentie beschikbaar komt. Dit neemt echter niet weg dat er recente ontwikkelingen waar te nemen zijn die aansluiten op wat de financiële sector reeds aan jurisprudentie heeft gecreëerd. Daar wordt in deze bijdrage mede aan de hand van de nodige voorbeelden op in gegaan.

Tot slot wordt in deze bijdrage ingegaan op de inhoud en strekking van de Nadere voorschriften NOCLAR dat staat voor ‘*Non Compliance with Law and Regulations*’ ofwel het niet naleven van wetten en regelgeving.¹ Deze voorschriften geven aan wat van accountants wordt verwacht en hoe zij moeten handelen als regels niet worden nageleefd door de cliënt of binnen de eigen organisatie.

Dit hoofdstuk is als volgt ingedeeld:

1. Het concept zorgplicht.
2. Zorgplicht en cliënt.
 - a. De jaarrekening.
 - b. Advies:
 - Informatie- en waarschuwingsplicht.
 - Vergewisplicht.
 - Onderzoeksplicht.
3. Zorgplicht en derden:
 - a. Zorgplicht jegens derden vanuit het perspectief van banken.

1. *Staatscourant* 2018, nummer 67999. Per 1 januari 2019 in werking getreden.

- b. Zorgplicht jegens derden bij een controleplichtige cliënt.
 - c. De zorgplicht jegens derden bij niet wettelijke opdrachten en taken.
 - d. De betekenis van fraude in relatie tot de zorgplicht jegens derden.
4. De inhoud en strekking van NV NOCLAR.
 5. Conclusie en aanbevelingen.

2 Het concept zorgplicht

Zorgplicht is op zichzelf een niet concreet in de wet afgebakend begrip. Daar tegenover staat dat er erg veel over ‘*zorgplicht*’ gezegd en geschreven wordt zoals bijvoorbeeld de zorgplicht van banken (beleggingen in opties of rentederivaten), scholen (anti pest protocol), voetbalclubs (veiligheid kunststof grasvelden), waterschappen (veilige dijken), werkgevers (zorgplicht personeel), enz. Iedereen heeft kennelijk ‘*een zorgplicht*’. Zorgplicht is dus een breed begrip dat zowel op microniveau als op macroniveau wordt gebruikt. Een bekend voorbeeld van het gebruik van het begrip op macroniveau is de zaak tussen de stichting Autoriteit Financiële Markten (‘AFM’) enerzijds en de accountantskantoren EY en PWC anderzijds inzake controlewerkzaamheden. Omdat enkele controledossiers volgens de AFM de toets der kritiek niet konden doorstaan, oordeelde de AFM in het algemeen dat deze kantoren hun zorgplicht¹ hadden verzaakt om vervolgens boetes op te leggen. EY en PWC gingen daar niet mee akkoord wat ertoe heeft geleid dat de bestuursrechter van de Rb. Rotterdam en in navolging daarvan het College van Beroep voor het Bedrijfsleven (hierna: ‘CBB’) in hoger beroep de AFM hebben teruggefloten.² De Rechtbank oordeelde dat het enkele feit

1. Dit betreft de wettelijke zorgplicht uit hoofde van art. 14 Wet toezicht accountantsorganisaties.

2. Persbericht Rechtbank Rotterdam d.d. 20 december 2017: ‘*Rechtbank Rotterdam herroept door de AFM aan PWC en EY opgelegde boetes*’, www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Rechtbanken/Rechtbank-Rotterdam/Nieuws/Paginas/Rechtbank-Rotterdam-herroept-door-de-AFM-aan-PWC-en-EY-opgelegde-boetes.aspx (geraadpleegd 24 april 2019).

Zie ook Persbericht CBB d.d. 18 juni 2019: ‘*Boetes PWC en EY definitief van de baan*’, www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/College-van-Beroep-voor-het-bedrijfsleven/Nieuws/Paginas/Boetes-PwC-en-EY-definitief-van-de-baan.aspx (geraadpleegd 13 augustus 2019).

dat enkele controledossiers vaktechnische onvolkomenheden bevatten niet automatisch wilt zeggen dat de betreffende accountantskantoren in het algemeen hun zorgplicht hebben geschonden. Deze bijdrage concentreert zich meer op toepassing van het concept zorgplicht op microniveau en gaat met name in op de zorgplicht van de accountant in zijn dagelijkse praktijk.

3 **Zorgplicht en cliënt**

In de dagelijkse praktijk van de accountant wordt zorgplicht het snelst concreet in verhouding met de cliënt. De wet bepaalt dat de - accountant als - opdrachtnemer bij zijn werkzaamheden de zorg van een goed opdrachtnemer in acht moet nemen.¹ Deze norm is uitgewerkt in de rechtspraak. Getoetst wordt aan de norm van *'een redelijk handelend en redelijk bekwaam opdrachtnemer/dienstverlener; in gelijke omstandigheden'*.² Wat hieronder moet worden verstaan verschilt per beroepsgroep en per type dienst. In het algemeen kan worden gesteld dat in het geval van concrete adviesdiensten een meer vergaande en diverse zorgplicht geldt ten opzichte van reguliere accountancy dienstverlening zoals bijvoorbeeld het samenstellen van een jaarrekening in opdracht van de cliënt. Hier wordt onder paragraaf B van dit hoofdstuk nader op ingegaan.

3a **De jaarrekening**

De zorgplicht in relatie tot accountancydienstverlening en (bijvoorbeeld) de jaarrekening ligt simpelweg in het feit dat er tijdig deugdelijke cijfers en jaarstukken opgesteld en gedeponereerd dienen te worden. De accountant dient te voldoen aan de wet, de vijf (5) fundamentele beginselen alsmede de vaktechnische standaarden. Kortom, de accountant dient deskundig op zijn terrein zijn werkzaamheden te verrichten en in dat kader zijn deskundigheid ook op peil te houden. Dat is een verplichting jegens de cliënt waar ook

1. Dit betreft de wettelijke zorgplicht uit hoofde van art. 7:401 Burgerlijk Wetboek. Het artikel bepaalt: *'De opdrachtnemer moet bij zijn werkzaamheden de zorg van een goed opdrachtnemer in acht nemen.'*

2. HR 9 juni 2000, NJ 2000/460.

de belangen van derden al snel in beeld (kunnen) komen. Banken, leasemaatschappijen en andere belanghebbenden dienen tijdig op de hoogte kunnen raken van juiste cijfers via het register van de Kamer van Koophandel. De primaire verplichting ligt bij de cliënt, maar de accountant dient in het proces tot het komen van jaarcijfers de belangen van derden aan te trekken, óók in het geval van een samenstelopdracht. Het CBb overwoog met betrekking tot een accountant met een opdracht tot het samenstellen van de jaarrekening en die tijdens de (trage) uitvoering van de opdracht fraude vermoedde als volgt:¹

“Evenmin kunnen de stellingen van appellant worden gevolgd dat belangen van derden pas in beeld komen als een jaarrekening is samengesteld en gedeponereerd, dat niet van belang is dat samenstellwerkzaamheden lang duren voordat een opdracht wordt teruggegeven omdat het ontbreken van een samengestelde jaarrekening al een aanwijzing voor de gesteldheid van de entiteit is, dat de accountant de belangen van de entiteit in ogenschouw moet nemen bij zijn beslissing om een opdracht terug te geven en dat het in niemands belang is om een opdracht snel terug te geven. Van het teruggeven van een opdracht - waarover de accountant in voorkomend geval overeenkomstig Standaard 240, paragraaf 38 aan de regelgevende of toezichthoudende instanties dient te rapporteren - gaat immers een veel duidelijker signaal uit naar derden dan van het vertraagd samenstellen en deponeren van een jaarrekening.”

3b **Advies**

De zorgplicht komt sneller en concreter in beeld in het geval van adviesdiensten. Een ondernemer ziet in zijn accountant niet zelden zijn vaste adviseur voor een reeks van aangelegenheden in en om diens onderneming. Vaak leveren accountantskantoren ‘full-servicedienstverlening’ door naast accountancydiensten ook een reeks van andere diensten aan te bieden zoals juridische diensten, advies op het gebied van Human Resources, advies op het gebied van het waarderen van ondernemingen, advies inzake het aantrekken van financieringen, fiscaal advies (zakelijk en privé), etc. Als

1. CBb 19 februari 2019, ro. 5.5.3. ECLI:NL:CBB:2019:69.

accountant ben je er dan ook vaak en snel bij. Een advies is vaak al snel en makkelijk gegeven. Terwijl adviseren in het geheel niet vrijblijvend is.

De zorgplicht bestaat hoofdzakelijk uit drie (3) deelverplichtingen: 1) de informatie- en waarschuwingsplicht, 2) de onderzoeksplicht en 3) de vergewisplicht.¹ Deze deelverplichtingen worden hierna toegelicht. Vooraf dient in het algemeen te worden gesteld dat de - omvang van de - zorgplicht, ook in relatie tot adviesdiensten, afhankelijk is van de concrete omstandigheden van het geval, zoals - bijvoorbeeld - de aard van de relatie, de omvang van de opdracht, de relevante ervaring en deskundigheid van de cliënt, de complexiteit van een dienst en de (bijzondere) risico's die daaraan verbonden zijn. Een relevante omstandigheid kan dus ook zijn de aard van de ondernemer en diens onderneming. Is dit een kleine particulier/ eenmanszaak met een eenvoudig product of dienst of betreft dit een grote onderneming met een interne accountant/controller en zelfs een juridische staf? Duidelijk is dat van de laatste onderneming meer kennis en kunde - en dus eigen inzet en verantwoordelijkheid - mag worden verwacht dan van een ondernemer met eenvoudige en kleinschalige onderneming in de vorm van een eenmanszaak. Maar geen bedrijf of ondernemer is gelijk en het gaat er altijd om - in het kader van de informatie- of waarschuwingsplicht - of u als accountant de cliënt in staat hebt gesteld om een weloverwogen en geïnformeerde (ondernemers-)beslissing te nemen. Een advies dient hierin te voorzien. Voorts dient een advies te passen bij de cliënt, bij de wensen, doelstellingen, verdien capaciteit en vermogen. Van belang is daarom dat ten behoeve van het advies er eerst informatie wordt ingewonnen. De vervolgens te verstrekken informatie moet worden afgestemd op de kenmerken van de cliënt met zijn eigen wensen en doelstellingen e.d.²

In het geval de accountant één van de adviseurs is, dan geldt dat de accountant een eigenstandige zorgplicht heeft en dat hij zich niet kan verschuilen achter het handelen en/of nalaten van andere

1. Maar vergelijk ook het Hof Amsterdam als in de inleiding geciteerd waar de inhoud en strekking van 'de zorgplicht' ook helder wordt weergegeven. Gerechtshof Amsterdam d.d. 14 mei 2019. ECLI:NL:GHAMS:2019:1611.

2. Vergelijk ook conclusie Advocaat-Generaal mr. M.H. Wissink d.d. 8 maart 2019 (financieel recht, rentederivaten), par. 7.6 en 7.7.2. ECLI:NL:PHR:2019:330.

adviseurs die ook betrokken waren bij het onderwerp van de adviesdienst. De Accountantskamer oordeelde in het geval van een accountant die naast het crowdfundingplatform zelf de betrokken ondernemer ook adviseerde ter zake van een aan te trekken financiering via crowdfunding als volgt:¹

“Dat mogelijk ook op andere betrokken adviseurs, zoals [NVI], in dit verband een zorgplicht rustte, zoals betrokkene aanvoert, laat dit onverlet. Nu klaagsters door [D]/betrokkene onvoldoende zijn geweest op de risico’s die zijn verbonden aan de overeenkomsten van geldlening en borgstelling, is sprake van schending van het fundamentele beginsel van vakbekwaamheid en zorgvuldigheid, zodat klachtonderdeel [...] gegrond zal worden verklaard.”

Informatie- en waarschuwingsplicht

Deze deelverplichting - die we hiervoor al kort aanstipten - bestaat uit twee verschillende en in elkaar overlopende elementen, te weten: 1) de verplichting tot het verschaffen van informatie en 2) de verplichting tot waarschuwen voor risico. Beide elementen zien op het verschaffen van de nodige informatie.² Als eerste gaat het er dus om dat de cliënt wordt voorzien van alle essentiële eigenschappen van een product of dienst zodat deze een geïnformeerd besluit kan nemen. Dat de cliënt een (zeer) professionele partij is maakt geen verschil. Ook deze dient door een adviseur in staat te worden gesteld om aan de hand van de aangereikte informatie een geïnformeerd besluit te kunnen nemen. Het Hof 's-Gravenhage overwoog in relatie tot een grote onderneming die een renteswap had afgesloten en waarbij Rabobank had geadviseerd als volgt:³

“Van ondernemers kan worden verwacht dat zij op (meer) professionele wijze beslissingen nemen en zich zo nodig door derden laten adviseren bij het nemen van bedrijfsbeslissingen. Het voorafgaande geldt ook ten aanzien van [X] , nu [X] zowel via de Geste Groep als op eigen naam in onroerend goed handelde en daarvoor leningen sloot en zijn (bedrijfsmatige) onroerendgoedtransacties plaats-

1. Accountantskamer d.d. 27 juli 2018, Wtra 18/256. ECLI:NL:TACAKN:2018:57.

2. HR 12 oktober 2018. JOR 2012/116.

3. Hof 's-Gravenhage d.d. 21 juni 2016. ECLI:NL:GHDHA:2016:1692.

vonden onder de ‘paraplu’ van de Geste Groep. Op Rabobank Den Haag rustte dan ook geen bijzondere zorgplicht ertoe strekkend dat zij Gerann c.s. dient te beschermen tegen het gevaar van een gebrek aan kunde en inzicht of van eigen lichtvaardigheid. Dit neemt uiteraard niet weg dat Rabobank wel verplicht is de benodigde informatie te verschaffen opdat Gerann c.s. een geïnformeerde beslissing kunnen nemen over het al dan niet aangaan van renteswaps.”

De waarschuwingsplicht gaat verder dan de mededelingsplicht. De betekenis van de waarschuwingsplicht is dat, ook al is aan de mededelingsplicht voldaan en de afnemer op basis van de verstrekte informatie van de risico's op de hoogte is of kan zijn, een afnemer van een product of dienst óók indringend gewaarschuwd moet worden tegen het lichtvaardig aangaan van die risico's. Het kan dus zelfs zo zijn dat het schenden van de waarschuwingsplicht niet betekent dat tegelijkertijd ook de mededelingsplicht is geschonden. De mededelingsplicht kan nagekomen zijn maar de waarschuwingsplicht niet¹ wat alsnog (!) tot aansprakelijkheid kan leiden.

Een voorbeeld van een accountants(-kantoor) dat in rechte werd aangesproken op het schenden van de zorgplicht is te vinden in een uitspraak van de Kantonrechter van de Rb. Gelderland waarbij overigens geen sprake was van een adviesrelatie. Het kantoor was de wederpartij van de partij door wie zij werd aangesproken.² Het onderwerp van geschil is een door een derde, de borg, ten gunste van het accountantskantoor afgegeven borgstelling voor een schuld van een andere persoon. Het verwijt van de borg is dat de daaraan voor de borg verbonden risico's niet vooraf helder waren en waarbij ook niet voldoende zou zijn gewaarschuwd voor deze risico's. Traditioneel een typisch (discussie-)onderwerp dat in het domein van bancaire dienstverlening voorkomt, maar wat in dit geval een accountantskantoor als wederpartij bij de betreffende overeenkomst treft. De rechter overweegt:

1. Vergelijk ook conclusie Advocaat-Generaal mr. M.H. Wissink d.d. 8 maart 2019 (rentederivaten), par. 7.9 met verwijzing naar HR 3 februari 2012 *JOR* 2012/95. Zie verwijzing onder voetnoot 11.

2. Rechtbank Gelderland 26 april 2019. ECLI:NL:RBGEL:2019:1998.

“X heeft voorts aangevoerd dat Y haar zorgplicht [jegens haar als particuliere borg, toevoeging: JP] heeft geschonden. Volgens vaste rechtspraak rust op een professionele kredietverstrekker tegenover een particuliere borg een bijzondere zorgplicht in die zin dat een particuliere borg over de risico’s van een borgstelling zorgvuldig moet worden ingelicht. Een particuliere borg behoeft immers bescherming tegen eigen ondoordachtheid bij het aangaan van een overeenkomst waarvan de financiële gevolgen vooralsnog uitblijven maar die, als zij zich voordoen, een zware last plegen te vormen (zie de MvT bij art. 7:857 BW, Parl. Gesch. Boek 7 (Inv. 3, 5 en 6), p. 444). De invulling van de zorgplicht hangt af van de omstandigheden van het geval. Daartoe behoort de aard van de relatie tussen de beoogde borg en de schuldenaar. Indien tussen deze beiden een persoonlijke relatie bestaat, zal het risico op ondoordachtheid of lichtzinnigheid aan de zijde van de borg in de regel immers groter zijn (vgl. HR 1 april 2016, ECLI:NL:HR:2016:543 en HR 1 juni 1990, ECLI:NL:HR:1990:AB7632). [...] Wat daar verder ook van zij, Y kan niet worden aangemerkt als een professionele kredietverstrekker. Y is een vennootschap die accountancywerkzaamheden uitvoerde/uitvoert, zodat van haar wel meer verwacht mag worden dan van een privépersoon, maar de zorgplicht van Y reikt niet zo ver dat deze gelijk kan worden gesteld aan die van een professionele kredietverstrekker. [...] Het voorgaande leidt tot de conclusie dat X onvoldoende feiten en omstandigheden heeft aangevoerd die maken dat Y in haar zorgplicht jegens X tekortgeschoten is.”

De Kantonrechter oordeelt dat een accountantskantoor niet zomaar gelijkgesteld kan worden aan een professionele kredietverstrekker met een bijbehorende zorgplicht. Dit laat onverlet dat de Kantonrechter, zonder dat er sprake is van een adviesrelatie, het bestaan van enige door het accountantskantoor te betrachten zorgplicht jegens de destijds potentiële borg niet afwezig acht. De reden waarom de aansprakelijkheid van het accountantskantoor jegens de borg werd afgewezen is omdat het feitencomplex dat in deze kwestie aan de orde was niet tot het aannemen van een zorgplichtschending en dus aansprakelijkheid van het accountantskantoor ten opzichte van de borg kon leiden. Niet ondenkbaar is dat in het geval van een adviesrelatie het oordeel van de Kantonrechter negatief voor het betreffende accountantskantoor was uitgevallen.

Zoals uit het voorgaande volgt, wordt de informatie- en waarschuwplicht, als deelverplichting van de zorgplicht, inmiddels ook op accountants toegepast.¹ Het CBB hanteert de volgende jurisprudentie:²

“De zorgplicht van de accountant beperkt zich in ieder geval niet tot de zuiver juridische formulering van zijn opdracht. Indien de accountant bijvoorbeeld naar aanleiding van zijn werkzaamheden andere risico’s duidelijk worden dan de risico’s die hij binnen het kader van zijn opdracht behoort te signaleren, kan hij gehouden zijn te waarschuwen en/of ongevraagd een advies te geven.”

Bijzonder is dat het CBB, afwijkend van het reguliere civielrechtelijke kader, in relatie tot accountancydienstverlening ook het deelaspect van het geven van ongevraagd advies toevoegt, onder omstandigheden zelfs buiten de (juridische) context van de verleende opdracht om. In het kader van de informatie- en waarschuwplicht kan dit onder omstandigheden worden vertaald in een ongevraagd advies om een transactie niet aan te gaan. In die civielrechtelijke jurisprudentie komt dit met name terug in het kader van de deelverplichting onderzoeksplicht wat onder omstandigheden de plicht kan omvatten om te ontraden of om een dienst te weigeren door je als adviseur te distantiëren, wat ook begrepen kan worden als een overduidelijk ongevraagd advies om het risico te mijden.

De voorbeelden in de tuchtrechtelijke en civielrechtelijke uitspraak zijn uit het leven van de accountant gegrepen en illustreren het hiervoor gestelde kader. Bijvoorbeeld het geval van de accountant die een ondernemer adviseerde bij het aangaan van een financiering via crowdfunding en waarbij de ondernemer ten gunste van de investeerders een borgstelling in privé diende af te geven. De Accountantskamer overwoog:³

“De Accountantskamer maakt hierbij een uitzondering voor klachtonderdeel 3.2.c.3 inzake de risico’s van de lening door middel van crowdfunding. De Accountantskamer stelt vast dat [D] bij het aan-

1. Zie bijvoorbeeld uitspraak accountantskamer d.d. 27 juli 2018, Wtra 18/256. ECLI:NL:TACNKN:2018:57.

2. CBB 2 februari 2017, ECLI:NL:CBB:2017:48.

3. Accountantskamer d.d. 27 juli 2018, Wtra 18/256. ECLI:NL:TACNKN:2018:57.

gaan van deze lening betrokken is geweest. Nu ook de in verband met de lening door [D] uitgevoerde werkzaamheden voortvloeien uit de opdrachtbevestiging en advisering over financiering op het accountancy terrein ligt, is betrokkene ook voor deze werkzaamheden tuchtrechtelijk verantwoordelijk. Verder is aannemelijk geworden dat aan klaagsters, die blijkens de overgelegde jaarrekeningen en aangiften inkomstenbelasting behoudens een bescheiden financiering van de woning, niet eerder grote sommen geld hadden geleend, onvoldoende advies is gegeven. Uit de op een accountant rustende zorgplicht vloeit voort dat hij de risico's benoemt die zijn verbonden aan het aangaan van een overeenkomst van geldlening. Dit geldt te meer indien, zoals in dit geval voor klaagster (5) geldt, de cliënt zich in privé borg dient te stellen voor de terugbetaling van de lening.”

Maar een accountant dient als betrokken adviseur zo nodig, en onder omstandigheden ook ongevraagd, mee te denken in het kader van zekerheden door te informeren over welke zekerheden gesteld kunnen worden en de mogelijke gevolgen in het geval van het uitblijven van dergelijke zekerheden. De Accountantskamer¹ overweegt onder meer:

“Onbetwist is gebleven dat aan de genoemde bespreking van 20 juli 2011 twee gesprekken op het kantoor van betrokkene zijn vooraf gegaan. Betrokkene was derhalve eerder betrokken bij de verkoop dan louter ten tijde van de bespreking op 20 juli 2011 en voordat de conceptovereenkomst was opgesteld. Voorts had betrokkene zich, gelet op de aard van de bedrijfsactiviteiten van klager en de te verwachten beperkte kennis van klager over mogelijkheden van te stellen zekerheden bij de verkoop van die activiteiten, zeker beschouwd in het licht van betrokkenes visie omtrent de deplorabel gevoerde administratie door klager, dienen te realiseren dat klager niet wist dat en welke zekerheden door koper op zeer eenvoudige wijze (zoals bijvoorbeeld een eigendomsvoorbehoud of voorbehouden pandrecht wat betreft het te leveren vee) gesteld konden worden en dat hij ook het mogelijke nut daarvan niet beseftte. Hij had klager dan ook voor moeten houden welke zekerheden gesteld konden worden en hem moeten wijzen op de gevolgen bij het uitblijven

1. Accountantskamer 3 juni 2016, Wtra 15/2235. ECLI:NL:TACAKN:2016:42.

van het verstrekken daarvan. Betrokkene heeft niet toegelicht dat hij dat heeft gedaan maar, zo blijkt uit zijn verweer, klager tijdens de bespreking van 20 juli 2011 slechts de vraag voorgelegd of in diens optiek het stellen van zekerheden noodzakelijk zou zijn. Daar komt bij dat klager ontkent dat betrokkene hem toen gewaarschuwd heeft, [D] en [C] daarover verschillend hebben verklaard en betrokkene ook niet schriftelijk heeft vastgelegd dat klager een overdracht zonder het stellen van zekerheden wenste, hetgeen van hem onder gegeven omstandigheden, en mede ook gezien paragraaf 22 van NV COS 5500N, verwacht mocht worden, zodat ook niet aannemelijk is geworden dat hij een dergelijke mededeling heeft gedaan. Vorenstaande leidt tot de slotsom dat betrokkene in deze onvoldoende aan zijn zorgplicht heeft voldaan en in zoverre onvoldoende het fundamenteel beginsel van deskundigheid en zorgvuldigheid als bedoeld in artikel A-100.4 onder c. van de VGC in acht heeft genomen. In zoverre dienen klachtonderdelen a. en b. gegrond te worden verklaard.”

Kortom informeren en waarschuwen, maar tevens onder omstandigheden ongevraagd advies geven. Kennelijk meent het CBb met de Accountantskamer dat cliënten in de praktijk zoveel vertrouwen aan hun accountant geven dat accountants andersom ook vergaand deze verantwoordelijkheid actief moeten uitdragen als de situatie erom vraagt. Dit impliceert een vergaande zorgplicht van de accountant in zijn rol als adviseur ten opzichte van de cliënt. Adviseren is niet vrijblijvend. Het tegendeel is het geval en de risico's mogen niet worden onderschat. In dit kader kan verwezen worden naar een arrest van het Hof 's-Hertogenbosch¹ en een eerder vonnis van de Rb. Zeeland-West-Brabant in dezelfde kwestie.² Het onderwerp van het geschil betreft beleggingsadviesdienstverlening c.q. de zorgplicht van een financieel adviseur. De Rechtbank overweegt:

“A spreekt ook B aan als adviseur die de opdracht feitelijk heeft uitgevoerd, maar die niet zijn contractuele wederpartij is. In een dergelijk geval kan aansprakelijkheid slechts worden aangenomen met inachtneming van de daarvoor in artikel 6:162 BW gestelde eisen. Vast staat dat op B een zorgvuldigheidsverplichting rustte (vgl. r.o.

1. Hof 's-Hertogenbosch 2 april 2019. ECLI:NL:GHSHE:2019:1216.

2. Rechtbank Zeeland-West-Brabant d.d. 5 oktober 2016. ECLI:NL:RBZWB:2016:6421. Deze uitspraak is niet op www.rechtspraak.nl gepubliceerd maar wel in bezit van de auteur.

3.5. van het tussenvonnis van 17 juni 2015); hij diende te handelen als een redelijk bekwaam en redelijk handelend beleggingsadviseur. Eveneens staat vast dat hij deze zorgvuldigheidsnorm heeft geschonden. Handelen in strijd met een zorgvuldigheidsverplichting levert een onrechtmatige daad op. B is uit hoofde van onrechtmatig handelen aldus voor dezelfde schade aansprakelijk. Het beroep van B c.s. op artikel 7:404 BW maakt het voorgaande niet anders. Genoemd artikel kan niet op de door Y en Z voorgestane manier a contrario worden uitgelegd.”

In hoger beroep blijft dit oordeel in stand. Het Gerechtshof overweegt:

“In hoger beroep staat verder vast dat het Adviesburo jegens [geïntimeerden c.s.] aansprakelijk is op grond van de niet-correcte nakoming van de gesloten overeenkomst, en dat [adviseur] (privé) voor dezelfde schade aansprakelijk is jegens [geïntimeerden c.s].”

Kortom, de onderneming die de dienst heeft verleend is aansprakelijk op grond van een tekortkoming in de nakoming van de adviesovereenkomst (de contractuele zorgplicht) maar de adviseur zelf wordt als natuurlijk persoon aansprakelijk gehouden voor dezelfde schade op grond van onrechtmatige daad (buiten contractuele zorgplicht).

Vergewisplicht

Een uitvloeisel van de informatie- en waarschuwingsplicht is de zogenoemde vergewisplicht. Zeker nu volgens het CBb op accountants onder omstandigheden de plicht rust om buiten de opdracht om ongevraagd advies te geven of te waarschuwen voor risico's is de vergewisplicht een uit de financieel recht jurisprudentie afkomstige rechtsfiguur om rekening mee te houden. De Hoge Raad oordeelt in relatie tot banken als volgt:¹

“Genoemde waarschuwingsplicht strekt immers ertoe dat de bank zich in voldoende mate ervan dient te vergewissen dat de cliënt zich de bijzondere risico's, en de gevolgen die de verwerking daarvan

1. HR 3 februari 2012. ECLI:NL:HR:2012:BU4914.

van voor hem kunnen hebben, daadwerkelijk bewust is. Dat de bank de cliënt een verklaring laat tekenen waarin deze verklaart zich ‘van de risico’s ten volle bewust te zijn’ is daarvoor onvoldoende.”

Dit betekent dat ook een adviserend accountant er goed aan doet om, bijvoorbeeld in het geval de cliënt een advies in de wind dreigt te slaan en op het punt staat om groot en/of onverantwoord risico aan te gaan, actief (!) te gaan handelen door zich actief bij de cliënt ervan te vergewissen of de betreffende cliënt de betreffende risico’s inderdaad wenst aan te gaan en of deze de mogelijke gevolgen daarvan werkelijk overziet en in het voorkomende geval deze kan en wilt accepteren. Een redelijk handelend en redelijk bekwaam accountant legt dit ook uitgebreid en duidelijk vast richting de cliënt en in diens dossier, bovenop het feit dat de accountant er in het voorkomende geval ook verstandig aan zal doen om, zeker als het onderwerp van advies mogelijk zijn kennis en kunde te buiten gaat, de cliënt te adviseren om ook elders advies in te winnen. Ook hier geldt dat een redelijk handelend en redelijk bekwaam accountant dit uitgebreid en duidelijk vastlegt richting de cliënt en in diens dossier. Immers, in relatie tot banken oordeelt de Hoge Raad dat een cliënt zomaar een verklaring laten ondertekenen niet voldoende is om aan te tonen dat aan deze deelverplichting van de zorgplicht is voldaan.

Onderzoeksplicht

In het licht van advies dient er in het algemeen en ook door een accountant ‘*passend*’ te worden geadviseerd. Dit betekent dat de accountant bij de cliënt diens wensen en doelstellingen dient te inventariseren en daar in zijn advisering rekening mee dient te houden. In voorkomende gevallen dient een adviserend accountant (bijvoorbeeld) een transactie te ontraden, want: niet passend, of het (blijven) verlenen van zijn adviesdiensten te weigeren. In dat geval distantieert een accountant zich. In dit kader dient zeker in het geval van accountants ook gewezen te worden op integriteitsrisico’s. Het CBb heeft geoordeeld dat het in het belang van de accountant zelf en van de accountants als beroepsgroep is om niet geassocieerd te (willen) worden met frauduleus of onwettig handelen om daaraan toe te voegen dat van het teruggeven van een opdracht een veel krachtiger signaal kan uitgaan naar de buitenwacht dan voort te

modderen met een cliënt¹ met mogelijke maatschappelijke schade, maar voor de accountant alle aansprakelijkheids- en reputatierisico's van dien.

4 **Zorgplicht en derden**

Accountants worden in navolging van banken - bijvoorbeeld in het geval van het faciliteren van beleggingsfraude - regelmatig door derden aangesproken tot het betalen van schadevergoeding. De grondslag voor dit soort vorderingen liggen niet in de contractuele relatie, die is er immers slechts met de cliënt, maar gaat doorgaans over de band van de onrechtmatige daad (art. 6:162 BW). Ook hier geldt dat dit in navolging is van de ontwikkelingen in de financiële sector waar reeds jurisprudentie voor banken is ontwikkeld. Ook op dit punt kan inmiddels worden geconstateerd dat deze jurisprudentie over het terrein van accountants wordt uitgerold met als gemeene deler dat van de accountant wordt verwacht dat hij actief de belangen van derden aan moet trekken. Dit geldt bijvoorbeeld voor het opstellen, aftekenen en het publiceren van jaarcijfers waarbij benadrukt moet worden dat dit vanzelfsprekend de primaire taak van - het bestuur van - de vennootschap is maar waar toch in het voorkomende geval ook naar de rol van de accountant wordt gekeken. Een doorbraak in dit kader was destijds het arrest *Vie d'Or*² dat ziet op de rol van de accountant bij de gecontroleerde jaarrekening. Echter, blijkens recente rechtspraak van het CBB dient ook een samenstellend accountant onder omstandigheden zich de belangen van derden aan te trekken bij het samenstellen van de jaarrekening. En ook in het geval van het opstellen en afgeven van prognoses dient de accountant zich de belangen van (potentiële) investeerders c.q. beleggers aan te trekken. Ik behandel achtereenvolgens a) de zorgplicht jegens derden vanuit het perspectief van banken, b) de zorgplicht jegens derden bij een controleplichtige cliënt, c) de zorgplicht jegens derden bij niet wettelijke opdrachten/ taken en d) de betekenis van fraude in relatie tot de zorgplicht jegens derden.

1. CBB d.d. 19 februari 2019. ECLI:NL:CBB:2019:69.

2. HR 13 oktober 2006. *JOR* 2006/296.

4a **Zorgplicht jegens derden vanuit het perspectief van banken**

Banken dienen in hun rol als financieel dienstverlener de belangen van derden aan te trekken. De Hoge Raad overweegt in relatie tot de zorgplicht van de bank jegens derden als volgt:¹

“Zoals het hof terecht heeft vooropgesteld, brengt de maatschappelijke functie van een bank een bijzondere zorgplicht mee, zowel jegens haar cliënten uit hoofde van de met hen bestaande contractuele verhouding, als ten opzichte van derden met wier belangen zij rekening behoort te houden op grond van hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt. De reikwijdte van die zorgplicht hangt af van de omstandigheden van het geval. (Vgl. HR 9 januari 1998, ECLI:NL:HR:1998:ZC2536, NJ 1999/285.)”

In haar arrest d.d. 18 maart 2014 gaat het Hof Den Haag een stap verder.² Het Gerechtshof oordeelt:

“Het voorgaande neemt niet weg dat op grond van de specifieke omstandigheden van het geval de bijzondere zorgplicht van de Bank zich ook kan uitstrekken tot derden [...]. Daarvan zal onder omstandigheden bijvoorbeeld sprake kunnen zijn indien de Bank wist of behoorde te weten dat Van den Berg zich schuldig maakte aan (Ponzi-) zwendel. Van belang is daarbij onder meer of de Bank 1) wist of behoorde te weten dat er ook buiten haar rekeningen om mensen gedupeerd werden, 2) de mogelijkheden die de Bank had om die zwendel buiten haar rekeningen om te stoppen en 3) de bezwaarlijkheid daarvan voor de Bank. [...].”

Ook wordt verwezen naar een uitspraak van de Rb. Amsterdam.³ Ook in deze uitspraak staan de belangen van derden centraal. De Rechtbank overweegt:

“Op zich is juist dat in navolging van het arrest van de Hoge Raad van 23 december 2005 (ECLI:NL:HR:2005:AU3713; ‘Safe Haven’)

1. HR 16 juni 2017. ECLI:NL:HR:2017:1107.

2. Hof 's-Gravenhage, 18 maart 2014. JOR 2014/136.

3. Rechtbank Amsterdam 10 september 2014. ECLI:NL:RBAMS:2014:8484.

wordt aangenomen dat de maatschappelijke functie van de bank een bijzondere zorgplicht meebrengt ten opzichte van de derden, met wier belangen zij rekening behoort te houden op grond van hetgeen in het maatschappelijk verkeer betaamt. De reikwijdte van deze zorgplicht hangt af van de omstandigheden van het geval. [...] Uitgangspunt is dat banken (automatische) overboekingen niet controleren en dat zij dat ook niet hoeven te doen (zie de Richtlijn nr. 2007/64/EG betreffende betalingsdiensten in de interne markt en artikel 7:542 BW). Voor een bank kan aanleiding bestaan om het betalingsverkeer in de gaten te houden - mede met het oog op de belangen van derden - indien sprake is van bijkomende bijzondere omstandigheden. [...].”

In relatie tot banken geldt dat het enkele verloop op een bankrekening onvoldoende is om een onderzoeksplicht van de bank aan te nemen. ‘Bijkomende bijzondere omstandigheden’ zullen zich voorgedaan moeten hebben, wil een onderzoeksplicht aangenomen worden. Deze omstandigheden kunnen bijvoorbeeld gelegen zijn in de communicatie van de rekeninghouder, andere cliënten of derden met bankmedewerkers.¹

Weer een stap verder gaat het Hof Amsterdam waar het Hof een concreet verband legt tussen de zorgplicht van de bank jegens derden en haar wettelijke taak in relatie tot het bestrijden van financieel-economische fraude.² Het Hof overweegt onder meer:

“In bepaalde gevallen kan van banken - gezien hun rol in het maatschappelijk verkeer, hun expertise op financieel gebied en hun wettelijke taak bij de bestrijding van financieel-economische criminaliteit- een bijzondere mate van zorg worden verwacht.”

In lijn met deze jurisprudentie in relatie tot de zorgplicht van banken jegens derden ligt het op de weg van de accountant - die eveneens een wettelijke taak bij de preventie en bestrijding van (onder andere) financieel-economische criminaliteit heeft - om alert te zijn op zogenoemde ‘Red Flags’ die zich kunnen voordoen bij en om

1. Ontleent aan mr. F.M.A. 't Hart. Noot bij arrest Hoge Raad 27 november 2015 JOR 2016/34.

2. Gerechtshof Amsterdam d.d. 14 mei 2019. ECLI:NL:GHAMS:2019:1611.

een cliënt en/of in een cliëntdossier. Immers, als banken in het geval van *‘Bijkomende bijzondere omstandigheden’* alert moeten worden en onderzoek moeten gaan doen, dan geldt dat zeker voor accountants. De NBA heeft voor accountants een handig boekje uitgegeven waarin aan de hand van tuchtrechtspraak van de Accountantskamer en het CBb een reeks van veel of minder voorkomende signalen worden benoemd en toegelicht en die onder omstandigheden op zichzelf of in combinatie bezien aanleiding kunnen of moeten zijn om (bijvoorbeeld) vragen te gaan stellen, onderzoek te gaan doen, maatregelen te gaan treffen, te gaan melden (FIU-Nederland) of om een opdracht te weigeren of terug te geven.¹ Handelt een accountant in het voorkomende geval niet zoals het hem op grond van zijn eigen regelgeving en tuchtrechtspraak in het voorkomende geval geboden was om te doen of na te laten, dan zal de betreffende accountant rekening dienen te houden met schadeclaims waar banken in dit soort situaties ook mee te maken hebben. Daarbij dient de accountant zich te realiseren dat veel schadeclaims voorafgegaan worden door een procedure bij de tuchtrechter.

4b **Zorgplicht jegens derden bij een controleplichtige cliënt**

Bij de aansprakelijkheid van accountants jegens derden springt in de literatuur het arrest van de Hoge Raad *Vie d’Or*² in het oog. Dit arrest gaat over de aansprakelijkheid van de controlerend accountant jegens derden. De Hoge Raad overweegt:

“Ter beantwoording van de vraag of de accountants onrechtmatig hebben gehandeld en deswege aansprakelijk kunnen zijn voor de individuele vermogensschade die de polishouders hebben geleden doordat Vie d’Or wegens insolventie niet aan haar verplichtingen uit de verzekeringsovereenkomst heeft kunnen voldoen, moet worden onderzocht wat van hen als redelijk handelende en redelijk bekwame externe controlerende registeraccountants moest worden gevergd in het kader van een zorgvuldige uitoefening van hun taak

1. L. van Almelo in: *‘Rode Vlaggen, Frauderisico’s ontdekken en melden’*. Uitgave NBA 2018. Online te downloaden via www.accountant.nl/globalassets/accountant.nl/diversen/2018008_nba-accountant-rode-vlaggen_web.pdf (geraadpleegd 25 april 2019).

2. HR 13 oktober 2006. *JOR* 2006/296.

met het oog op de belangen van de polishouders bij de continuïteit van Vie d'Or.

Met betrekking tot de vereiste zorgvuldigheid wordt het volgende vooropgesteld.

De belangen die met een goede uitoefening van de taak van de externe controlerende accountant zijn gemoeid, zijn niet beperkt tot die van de rechtspersoon om wiens jaarrekening het gaat. In het maatschappelijk verkeer mogen derden verwachten dat de informatie zoals deze door, veelal wettelijk verplichte, openbaarmaking van de jaarrekening en een goedkeurende verklaring naar buiten komt, naar het onafhankelijk en objectief inzicht van de accountant een getrouw beeld geeft van het vermogen, het resultaat en de solvabiliteit en liquiditeit van de onderneming en dat de jaarrekening voldoet aan de vereisten die wet en (Europese) regelgeving stellen en in overeenstemming is met de normen en standaarden die te dier zake in deze beroepsgroep algemeen worden aanvaard. Ook derden moeten hun gedrag kunnen afstemmen op die informatie en bij het nemen of handhaven van hun (financiële) beslissingen kunnen vertrouwen dat het gepresenteerde beeld niet misleidend is. Aldus dient deze taakuitoefening van de accountant mede een wezenlijk publiek belang.”

Ook hier geldt, in navolging van de zorgplicht van banken - met (ook) een maatschappelijke functie - jegens derden, dat deze zorgplicht nauw samenhangt met de maatschappelijke functie van een accountant.¹ De norm die de Hoge Raad aanlegt sluit, terwijl het overigens om buitencontractuele aansprakelijkheid gaat, aan bij de norm van de contractuele zorgplicht die de accountant jegens de cliënt zélf dient in te nemen en waarbij de Hoge Raad uitgaat van een ruime taakuitoefening nu deze een wezenlijk publiek belang dient.² Of de controlerend accountant in het voorkomende geval aansprakelijk is en aan alle benadeelden schadevergoeding dient te betalen kan niet in zijn algemeenheid worden gesteld. De omstandigheden per individueel geval zijn doorgaans bepalend voor een rechter om te komen tot een conclusie dat een schadeveroorzakende

1. Ontleent aan mr. J.E. Brink-Van den Meer, 'Accountantsaansprakelijkheid' (Recht & Praktijk) nr. CA20, Deventer: Wolters Kluwer 2018, p. 186.

2. Zo ook Prof. Mr. J.B.S. Hijink, 'Aansprakelijkheid in de financiële sector' (Onderneming en recht nr. 78) 2013, Deventer: Kluwer 2013, p. 860 en 861.

partij aan een benadeelde en claimende partij schade dient te vergoeden. Tenzij een collectief van benadeelden een gemene deler heeft om een accountant effectief op schadevergoeding aan te kunnen spreken.

4c **De zorgplicht jegens derden bij niet wettelijke opdrachten en taken**

In het licht van het arrest *Vie d'Or* lijkt de focus vooral te zijn blijven liggen op de controlerend accountant die in relatie tot de positie van derden de meeste aansprakelijkheidsrisico's loopt. Gezien de bekende schandalen, die doorgaans grote controleplichtige of zelfs beursgenoteerde ondernemingen betreffen, lijkt dat min of meer logisch en vanzelfsprekend. Dit is echter niet terecht. Uit latere en meer recente tuchtrechtelijke en civielrechtelijke jurisprudentie volgt dat zowel de tuchtrechter als de civiele rechter ook samenstellende accountants of accountants met opdrachten buiten het verzorgen van jaarrekeningen om, onder omstandigheden een jegens derden in te nemen zorgplicht toekennen. Zoals bijvoorbeeld een accountant die een prognose - een niet wettelijke opdracht - verzorgt de belangen van derden - lees: de (potentiële) investeerders in crowdfunding - aan moet trekken. De Accountantskamer overweegt:¹

“[...] Niet aannemelijk is geworden dat betrokkene 2) ook maar enig onderzoek heeft gedaan naar de aan dat omzetbedrag ten grondslag liggende uitgangspunten, maar wel dat hij hierbij volledig is uitgegaan van de juistheid van de mededelingen ter zake van de koper en de verkoper bij de onderhavige bedrijfsovername, hetgeen uiteraard volstrekt onvoldoende is om tot een assuranceverklaring te komen. Dit brengt met zich dat deze verklaring, die ten behoeve van de financierende deelnemers in de crowdfunding was opgesteld, een deugdelijke grondslag mist en daarom ten onrechte is afgegeven. Het hier bedoelde nalaten van betrokkene 2) levert op een schending van het fundamentele beginsel ‘deskundigheid en zorgvuldigheid’ als bedoeld in artikel A-100.4 onder c. van de VGC. De bij 3.2 na het tweede tot en met het vierde opsommingsteken weergegeven

1. Accountantskamer d.d. 23 januari 2017, Wtra 16/4 en 16/5.

onderdelen van cliënt tegen betrokkene 2) moeten in zoverre dan ook gegrond worden verklaard. [...] De Accountantskamer acht in deze klachtzaak de maatregel van berisping passend en geboden. Daarbij heeft zij in aanmerking genomen dat betrokkene 2) ervan blijk heeft gegeven onvoldoende oog te hebben gehad voor het feit dat zijn verklaring ten behoeve van derden (de financierende deelnemers in de crowdfunding) was en dat hij zich voor de grondslag ervan al te zeer heeft verlaten op de mededelingen van de koper en kennelijk vooral diens belangen heeft willen dienen.”

Een ander voorbeeld waarin een accountant in relatie tot een niet wettelijke opdracht civielrechtelijk aansprakelijk wordt gehouden jegens een derde is als volgt. De casus betreft de betrokkenheid van een accountant bij debiteurenconfirmatie ten behoeve van factoringmaatschappij. De Rb. Rotterdam overweegt:¹

“Voor de werkzaamheden van Deloitte c.s. in het kader van niet-wettelijke taken geldt dat in beginsel slechts jegens de opdrachtgever een zorgplicht bestaat. Onder omstandigheden kan echter ook bij de uitoefening van niet-wettelijke taken sprake zijn van een zorgplicht jegens derden. Dat kan met name aan de orde zijn indien de accountant zich jegens die derde uitlaat over de situatie bij zijn opdrachtgever en weet of behoort te weten dat die derde (zeer) waarschijnlijk op die uitlating zal vertrouwen bij het nemen van een beslissing over een bepaalde transactie of een transactie van een bepaalde soort. De accountant kan dan niet voorbijgaan aan de maatschappelijke realiteit dat de derde geneigd is groot belang te hechten aan die uitlatingen, ook als die buiten de uitvoering van wettelijke taken is gedaan.”

Vervolgens sluit de Rechtbank aan, in lijn met het arrest Vie d’Or, bij de norm die geldt voor de contractuele zorgplicht:

“Is sprake van een op Deloitte c.s. jegens DLL rustende zorgplicht, dan moet het handelen van Deloitte c.s. worden getoetst aan de hand van hetgeen van haar als redelijk handelend en redelijk vakbekwaam accountant moest worden gevergd. Daarbij komt het aan op alle omstandigheden van het geval. Tot de in de beoordeling te

1. Rechtbank Rotterdam 24 mei 2017. ECLI:NL:RBROT:2017:4440.

betrekken factoren behoren de aard van de geschonden norm en de ernst van een geconstateerde schending daarvan, de door de accountant wel getroffen maatregelen of verschaft informatie, de mate waarin het gevaar van schade door aantasting van de in het geding zijnde vermogensbelangen voor de accountant redelijkerwijs voorzienbaar was en, mede in verband daarmee, of die maatregelen zijn genomen en die waarschuwingen zijn gegeven die in de gegeven omstandigheden redelijkerwijze van de accountant konden worden geveerd ter voorkoming van dit gevaar.”

De Rb. Rotterdam neemt schending van de zorgplicht jegens de derde als volgt aan:

De rechtbank is van oordeel dat op dit punt sprake was van een op [gedaagde 2] rustende zorgplicht jegens DLL. Als een van de directbetrokkenen bij de totstandkoming van de afspraken omtrent de debiteurenconfirmatie was [gedaagde 2] er immers bij uitstek van op de hoogte dat DLL haar beslissing om het (eerste) krediet vrij te geven mede zou baseren op de uitkomst van die confirmatie. Hij had zich daarom bewust moeten zijn van het gegeven dat DLL juist vanwege die betrokkenheid van een gerenommeerd accountantskantoor als Deloitte meer waarde zou hechten aan de uitkomst van de debiteurenconfirmatie dan in het geval die confirmatie door [cliënt eiser] zelf zou zijn verzorgd.

Naar het oordeel van de rechtbank heeft [gedaagde 2] die zorgplicht geschonden. [gedaagde 2] heeft zich onder de vlag van Deloitte nadrukkelijk aan de debiteurenconfirmatie gecommitteerd door te bevorderen dat in de brief aan de afnemers wordt verwezen naar het belang van Deloitte als accountant, belast met de “Jahresabschluss”, om bevestiging te verkrijgen van de vordering van [cliënt eiser] op die afnemer. Vervolgens heeft [gedaagde 2] zorg gedragen voor de doorgeleiding van de (vermeende) respons op het verzoek aan DLL. Aldus heeft hij de suggestie gewekt dat hij als accountant van Deloitte zich achter de (vermeende) verklaringen van afnemers schaarde. De Accountantskamer spreekt in dit verband van de door [gedaagde 2] gegeven suggestie dat hij “assurance” heeft gegeven ten aanzien van de getrouwheid van de verklaringen. Gesteld noch gebleken is dat [gedaagde 2] enige uitlating jegens DLL heeft gedaan, waaruit DLL kon afleiden dat [gedaagde 2] zelf geen enkele vorm van eigen onderzoek had gedaan naar de

getrouwheid van de opgave. Hij heeft de aldus gewekte indruk laten voortbestaan, terwijl voor hem, vanwege zijn betrokkenheid in het voortraject, redelijkerwijs voorzienbaar was dat DLL de uitkomst van de debiteurenconfirmatie zou betrekken bij de beslissing om het eerste krediet al dan niet vrij te geven.

[...]

De rechtbank komt gelet op het voorgaande tot de conclusie dat in het kader van de debiteurenconfirmatie sprake is van schending van de jegens DLL geldende zorgplicht. Concreet is het [gedaagde 2] geweest die hierin een rol heeft gespeeld. Hij heeft in zoverre dan ook onrechtmatig jegens DLL gehandeld. Dit handelen heeft naar het oordeel van de rechtbank in het maatschappelijk verkeer te gelden als gedraging van Deloitte, zoals DLL onweersproken heeft betoogd. Daarom is op dit punt ook sprake van onrechtmatig handelen van Deloitte. Deloitte en [gedaagde 2] zijn beiden hoofdelijk aansprakelijk voor de als gevolg hiervan door DLL geleden schade.”

Voor de goede orde: de accountant wordt hier naast de accountantsorganisatie hoofdelijk aansprakelijk gehouden tot het betalen van schadevergoeding aan de benadeelde partij.

4d **De betekenis van fraude in relatie tot de zorgplicht jegens derden**

De verantwoordelijkheid van de accountant in relatie tot (de preventie van) fraude of onwettig handelen en diens verantwoordelijkheid jegens derden die nadeel als gevolg van fraude of onwettig handelen kunnen lijden neemt in betekenis toe. Zelfs bij samenstellende accountants die zich - minder dan voorheen en in tegenstelling tot accountants die werkzaam zijn op basis van wettelijke opdrachten - niet zomaar kunnen verschuilen achter hun primaire taak en verantwoordelijkheid jegens de cliënt. Het CBb overweegt in de reeds hiervoor genoemde uitspraak d.d. 19 februari 2019¹ - waarin een samenstellend accountant verantwoording af diende te leggen aan de tuchtrechter voor diens rol in relatie tot een beleggingsfraude - dat van het teruggeven van een opdracht aan de cliënt een veel krachti-

1. CBb d.d. 19 februari 2019. ECLI:NL:CBB:2019:69.

ger signaal naar derden uit gaat dan (bijvoorbeeld) het verdraagt samenstellen en deponeren van een jaarrekening. Het CBB overweegt:

“Evenmin kunnen de stellingen van appellant worden gevolgd dat belangen van derden pas in beeld komen als een jaarrekening is samengesteld en gedeponerd, dat niet van belang is dat samenstellwerkzaamheden lang duren voordat een opdracht wordt teruggegeven omdat het ontbreken van een samengestelde jaarrekening al een aanwijzing voor de gesteldheid van de entiteit is, dat de accountant de belangen van de entiteit in ogenschouw moet nemen bij zijn beslissing om een opdracht terug te geven en dat het in niemands belang is om een opdracht snel terug te geven. Van het teruggeven van een opdracht – waarover de accountant in voorkomend geval overeenkomstig Standaard 240, paragraaf 38 aan de regelgevende of toezichthoudende instanties dient te rapporteren – gaat immers een veel duidelijker signaal uit naar derden dan van het verdraagd samenstellen en deponeren van een jaarrekening. Daarnaast is het ook in het belang van de accountant zelf en van de accountants als beroepsgroep om niet geassocieerd te worden met frauduleus of onwettig handelen. Hierbij neemt het College bovendien in aanmerking dat uit de regelgeving voor accountants volgt dat alle accountants een verantwoordelijkheid hebben te handelen met inachtneming van het openbaar belang en zich daarbij dienen te houden aan de fundamentele beginselen (zie de uitspraak van 2 oktober 2018, ECLI:NL:CBB:2018:502).”

Deze procedure heeft een vervolg gehad bij de Accountantskamer. De accountant vermoedde fraude bij een vennootschap waarvoor hij de jaarrekening samenstelde, maar woonde ook een gesprek bij waar potentiële investeerders bij aanwezig waren die zouden (gaan) investeren in een andere vennootschap die dezelfde bestuurder had als de vennootschap waarbij de accountant fraude vermoedde. De Accountantskamer oordeelt als volgt:¹

“[...] De Accountantskamer is van oordeel dat betrokkene door op verzoek van [A] een rapportage op te stellen over de financiële positie van [BV3] en door aanwezig te zijn bij het gesprek op 2 april 2014, zich heeft laten associëren met [BV3]. Vanwege het feit dat

1. Accountantskamer d.d. 10 mei 2019, Wtra 18/999.

[A] naast bestuurder van [BV3] ook bestuurder van [BVI] was, ten aanzien van welke vennootschap betrokkene blijktens zijn brief van 3 mei 2013 een vermoeden had van Ponzifraude, had betrokkene een dergelijke associatie juist zo veel mogelijk moeten vermijden. Door als accountant aanwezig te zijn bij het overleg inzake de verkoop van [BV3] en/of investeringen in deze vennootschap heeft betrokkene naar potentiële investeerders vertrouwen gewekt, welk vertrouwen op dat moment niet op zijn plaats was. Betrokkene heeft daardoor gehandeld in strijd met het fundamentele beginsel van integriteit (artikel 2, sub b. van de VGBA).”

Niet aan- en doormodderen dus als accountant met ‘Red Flags’ in en om het samenstel- of controledossier maar 1) (zo nodig) melden (wwft), 2) (verder) onderzoek doen en vragen stellen en 3) zo nodig u distantiëren door de opdracht terug te geven omdat u als accountant niets met fraude te maken moet willen hebben, ook niet in relatie tot het belang van de beroepsgroep dat niet met fraude of onwettig handelen geassocieerd wenst te worden. Het CBb onderstreept dat accountants dienen te handelen met het oog op het openbaar belang en niet zomaar primair gericht op het belang van de cliënt, ook niet in het geval van een samenstellingsopdracht. Dit valt nauw samen met hetgeen de Rijksoverheid bij monde van de Minister van Financiën op 29 november 2018 de aanwezige accountants op de NBA Accountantsdag 2018 toevoegde:¹

“Wat verwacht ik nu van u en uw vakgenoten? Dat komt niet toevallig overeen met wat de samenleving van een accountant mag verwachten. En met wat elke Nederlander en elke ondernemer mag verwachten als hij of zij een accountant inhuurt. De samenleving mag verwachten dat het publieke belang altijd voorrang krijgt op ieder ander belang, de samenleving mag verwachten dat een handtekening gelijk staat aan vertrouwen, en de samenleving mag verwachten dat u uw handtekening alleen zet als u staat voor uw oordeel. Ik verwacht kortom dat u onberispelijk werk levert, dat u uw

1. www.rijksoverheid.nl/documenten/toespraken/2018/11/21/minister-hoekstrasprak-tijdens-de-accountantsdag-van-de-koninklijke-nederlandse-beroepsorganisatie-van-accountants-nba-op-woensdag-21-november-2018-in-de-rai-in-amsterdam-over-de-instelling-van-een-onafhankelijke-commissie-die-onderzoek-zal-doen-of-en-welke-aanvullende-maatregelen-nodig-zijn-om-de-kwaliteit-van-wettelijke-accountantscontroles-in-Nederland-te-verbeteren, (geraadpleegd 29 april 2019).

beroepseer hoog houdt en dat u uw cruciale rol in onze economie met verve vervult.”

5 De inhoud en strekking van Nadere voorschriften NOCLAR

De zorgplicht van de accountant jegens de cliënt en met name jegens derden en de samenleving in het geheel komt totaal in beeld in de per 1 januari 2019 in werking getreden Nadere voorschriften NOCLAR ('NV NOCLAR'). Deze nadere voorschriften zijn bedoeld om de accountant inzicht te geven wat van hem wordt verwacht bij voorkomen van fraude of onrechtmatigheden en bevat een stappenplan voor accountants die hen moeten helpen bij nakoming van de verplichtingen uit de NV NOCLAR. Dit gaat aan de hand van het volgende stappenplan:¹

1. Het verkrijgen van inzicht in de overtreding door de eigen organisatie of cliënt.
2. Overtredingen melden of bespreken bij de eigen organisatie of de cliënt.
3. Aandringen op het treffen van maatregelen door de eigen organisatie of de cliënt.
4. Het beoordelen van de onder 3 genoemde reactie (passendheid).
5. Eventueel aanvullende acties ondernemen in het algemeen maatschappelijke belang.

Bij acuut gevaar of bij het niet kunnen wachten op maatregelen van de eigen organisatie of de cliënt meldt de accountant direct bij een bevoegde instantie.

De verplichtingen uit deze nadere verordening worden van toepassing op het moment dat een accountant een professionele dienst uitvoert voor de eigen organisatie of de cliënt en zodra de accountant bij het uitvoeren van zijn dienst zich bewust wordt van informatie die duidt op niet-naleving van relevante wet- en regelgeving. Daar dient de accountant altijd op te reageren. Een accountant wordt zich bewust van informatie die wijst op een relevante niet-naleving van

1. Het verdient aanbeveling om de *'Toelichting behorende bij de Nadere voorschriften NOCLAR'* te bestuderen, te raadplegen via www.nba.nl/wet-en-regelgeving/noclar/, (geraadpleegd 29 april 2019).

wet- en regelgeving via het zien, horen of het gevoel krijgen daarvan. Of deze bewustwording tijdens het uitvoeren van een professionele dienst of in de vrije tijd gebeurt, waar dat gebeurt en hoe dat gebeurt is allemaal niet relevant. Als de bewustwording maar plaats vindt in de periode waarin de professionele dienst wordt uitgevoerd.

Vervolgens dient een accountant zich te realiseren wat een ‘*relevante niet-naleving*’ precies is. Er zijn drie (3) smaken: 1) een geïdentificeerde niet-naleving, 2) een mogelijke niet-naleving en 3) een dreigende niet-naleving van relevante wet- en regelgeving. Het gaat dan om wet- en regelgeving die:

1. in het algemeen geacht wordt van directe invloed te zijn op de vaststelling van bedragen en in de financiële overzichten opgenomen toelichtingen die van materieel belang zijn; of,
2. geen directe invloed heeft op de vaststelling van de bedragen en toelichtingen in de financiële overzichten maar waarvan het naleven van fundamenteel belang kan zijn voor:
 - a. de operationele aspecten van een eigen organisatie of van een cliënt;
 - b. de mogelijkheid van een eigen organisatie of van een cliënt om de activiteiten voort te zetten;
 - c. het voorkomen van sancties van materieel belang.

De eerste categorie wetgeving lijkt het meest concreet en betreft bijvoorbeeld cao's die algemeen verbindend zijn verklaard en op grond van de wet op een cliënt en werkgever van toepassing zijn. Maar denk bijvoorbeeld ook aan fiscale- of pensioenwetgeving. Een latente fiscale claim dient wel juist in de jaarrekening opgenomen te zijn. De tweede categorie is lastiger maar het denken in voorbeelden maakt het mogelijk concreter. Zo kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een bedrijf dat zich bezighoudt met het saneren van asbest. Houdt dit bedrijf zich niet bij het saneren van asbest aan de wet- en regelgeving (landelijk, regionaal of gemeentelijk) dan is het voorstelbaar dat de overheid het werk of zelfs het bedrijf stil legt. Maar ook een bedrijf dat niet (meer) met of volgens de vereiste vergunningen of certificaten werkt loopt operationeel de nodige risico's. Denk aan een bedrijf in de voedselverwerkende industrie dat zich niet aan de warenwet houdt en waardoor de NVWA ingrijpt.

In het kader van de NV NOCLAR kan ook aan de financiële sector worden gedacht. De overheid verlangt van banken (en accountants!) dat deze actief en effectief werk maken van het voorkomen en bestrijden van witwassen en terrorisme (wwft). Omdat ING Bank nalatig was in haar taak bij het voorkomen van witwassen is ING in het kader van een strafrechtelijke schikking voor € 775 miljoen euro beboet.¹ In het licht van de NV NOCLAR bezien - die als verordening destijds (nog) niet van toepassing was - is het dan ook niet vreemd dat naar aanleiding van deze (grote) boete vragen werden gesteld bij de (preventieve) rol van de accountant van ING in relatie tot het niet naleven van de wet- en regeling door ING.²

Van de accountant wordt in het kader van de NV NOCLAR duidelijk verwacht om in het voorkomende geval niet weg te kijken maar om - in een notendop - 1) meer inzicht te verkrijgen door het verrichten van onderzoek, 2) de niet-naleving met de cliënt of eigen organisatie te bespreken, 3) de cliënt of eigen organisatie op te treffen maatregelen aan te dringen, 4) vervolgens te beoordelen of de cliënt of de eigen organisatie *'passend'* heeft gereageerd, 5) te beoordelen of hij zelf nog maatregelen in het kader van het algemene belang dient te treffen en 6) andere accountants te informeren over de relevante niet-naleving. Dit betreffen op zichzelf en in combinatie gezien zeer actieve en zeer vergaande verplichtingen, ook qua zorgplicht richting derden, met alle denkbare aansprakelijkheidsrisico's van dien. In het geval van het voorbeeld van ING zou de betrokken accountant van ING de bank geadviseerd kunnen hebben om meer te doen aan preventie van fraude door middel van het installeren van bepaalde specialistische *'anti-witwas'* software dat transacties monitort en zo nodig meldingen afgeeft. Duidelijk is dat het Openbaar Ministerie deze maatregel achteraf niet als passend heeft beoordeeld nu deze niet of niet voldoende functioneerde en het daarmee te bereiken doel niet of niet volledig diende. De miljoenenboete voor de bank spreekt voor zich. In dat geval is het niet ondenkbaar dat zowel de cliënt zelf, maar mogelijk ook benadeelden als bijvoorbeeld aandeelhouders tenminste zullen onderzoeken

1. Persbericht Openbaar Ministerie: *'ING betaalt 775 miljoen vanwege ernstige nalatigheden bij voorkomen witwassen'*. www.om.nl/@103953/ing-betaalt-775/, (ge raadpleegd 23 april 2019).

2. Zie artikel: *'Accountantsdebat: Met rode oortjes praten over fraude'*, het Financieele Dagblad d.d. 27 december 2018.

om de accountant zowel tuchtrechtelijk als civielrechtelijk aansprakelijk te stellen. Op de accountant rustte immers de verplichting om te beoordelen of de cliënt of eigen organisatie *'passend'* had gereageerd op een door de accountant geïdentificeerde relevante niet-naleving van wet- en regelgeving waarna de accountant op te treffen maatregelen had aangedrongen.

In die situatie dat het maatschappelijk verkeer van de accountant geen actie verwacht is de NV NOCLAR niet van toepassing. Het gaat immers over de periode waarin een professionele dienst wordt uitgevoerd. Dit vereist evenwel blijvend oplettendheid van de accountant. Immers in (bijvoorbeeld) de MKB-praktijk komt de doorlopende samenstellingsopdracht veelvuldig voor terwijl de jaarrekening eens per jaar een terugkerend ritueel is voor bepaalde tijd. Kortom: de professionele dienst in het kader van de verordening is gedurende de gehele looptijd van de opdrachtovereenkomst jaar in jaar uit aan de orde, de opdrachtovereenkomst loopt het gehele jaar door en prolongeert automatisch, de accountant factureert ieder jaar ook maandelijks de vaste prijs, terwijl de accountant een groot deel van het jaar niet aan de jaarrekening werkt. Dit impliceert de nodige risico's voor de accountant als zijn cliënt zich schuldig maakt aan overtreding van relevante wet- en regelgeving zonder dat de accountant dat kan bemerken terwijl de professionele dienst gewoon voortduurt. Immers, had de accountant niet in de krant gelezen dat zijn cliënt een kartbaan had geopend terwijl de gemeentelijke vergunningen daarvoor nog niet in orde waren...? En wat heeft hij met die informatie (niet) gedaan...? De accountant in dit voorbeeld zou er goed aan doen als hij steeds per jaar voor het samenstellen van de jaarrekening een aparte opdrachtovereenkomst opstelt die hij na het opleveren van de jaarrekening ook weer actief en bewijsbaar beëindigt. En het voeren van een privéboekhouding valt ook onder het bereik van de NV NOCLAR omdat het een professionele dienst betreft.¹ Net als het zijn van een penningmeester bij een voetbalclub een professionele dienst betreft nu de accountant als vader of moeder van een zoon of dochter maar vooral als accountant is aangezocht of is aangesteld om zijn of haar vakbekwaamheid als accoun-

1. Accountantskamer d.d. 29 maart 2019, 18/932 Wtra AK (ECLI:NL:TACAKN:2019:24).

tant ter dienste van de voetbalclub aan te wenden.¹ Ook vanuit die hoedanigheden bent u gebonden aan de verplichtingen zoals die uit de NV NOCLAR voortvloeien.

6 Conclusie en aanbevelingen

Duidelijk is dat de verantwoordelijkheid en zorgplicht van de accountant jegens de cliënt maar ook jegens derden en samenleving in het algemeen steeds vaker en meer vergaand onderstreept zal blijven worden. De samenleving, de overheid als wetgever met in navolging toezichthouder, beroepsorganisaties en (tucht-)rechtspraak zetten daar duidelijk en blijvend op in. De rol en verantwoordelijkheid van de accountant verschuift van met name de cliënt naar een bredere publieke taak. Het publieke belang dient voor ieder ander belang te gaan.

Het klassieke onderscheid van de wettelijke controleopdracht met het uitvoeren van een samenstellingsopdracht lijkt te (gaan) vervagen. Ook als samenstellend accountant heeft u een zorgplicht en dient u de belangen van derden meer dan voorheen aan te gaan trekken. Met de NV NOCLAR is een brede en meer dan voorheen actieve zorgplicht ingevoerd die voor accountants de nodige tucht-rechtelijke en civielrechtelijke risico's met zich meebrengt.

Aan uw adviezen in combinatie met uw status van en positie als vaste accountant en adviseur in en om een bedrijf c.q. instelling wordt veel waarde gehecht. U dient deugdelijk gevraagd en ongevroegd advies te geven. U dient er rekening mee te houden dat de cliënt meer dan voorheen bereid is om uw advies of handelen dan wel nalaten te toetsen mochten de consequenties die aan dat advies of met uw betrokkenheid in verband staan anders uitpakken dan vooraf gedacht of voorzien. Heeft u aan uw onderzoeksplicht, informatie- en waarschuwingsplicht en vergewisplicht voldaan? Zeker in relatie tot advies dient het risico op persoonlijke aansprakelijkheid van de adviserend accountant zélf, naast eventueel de rechts-

1. Zie Accountantskamer o.a. in 19 juli 2010 (10/254 Wtra) ECLI:NL:TACAKN:2010:YH0020 en 24 juli 2015 (15/255 Wtra), ECLI:NL:TACAKN:2015:81. Zie ook CBb 10 maart 2017 (15/672) ECLI:NL:CBB:2017:84.

persoon waarmee de contractuele relatie met de cliënt bestaat, niet onderschat te worden.

Duidelijk dient te zijn dat de tuchtrechtelijke en civielrechtelijke aansprakelijkheidsrisico's van de accountant fundamenteel en vergaand toenemen. Dit niet in de laatste plaats in het kader van de contractuele zorgplicht jegens de cliënt of buitencontractuele zorgplicht jegens derden die beide steeds meer aandacht krijgen van deze cliënten en derden. Daar is mee om te gaan en deze risico's zijn ook beheersbaar te maken en te houden, maar dat vereist in plaats van slechts enkel een commerciële aanpak richting voornamelijk de cliënt naar een verdergaande professionele aanpak waarmee u de cliënt, de samenleving als geheel en niet in de laatste plaats uzelf een dienst mee kan en zal bewijzen. Het in acht nemen van - onder andere - de volgende handvatten kunnen daaraan bijdragen: 1) u kent de (wettelijke) eisen waar u zich als accountant aan dient te houden, 2) u voldoet aan al uw (permanente) opleidings-eisen, 3) u werkt nauw samen met een intern of extern vakgenoot en een vakjurist die u gemakkelijk en snel kunt raadplegen ter zake van van toepassing zijnde wet- regelgeving en de inhoud, betekenis of strekking daarvan, 4) u schakelt bij branche overschrijdende (advies-)diensten een interne of externe specialist in of u adviseert uw cliënt om dit te doen, 5) kortom: u overschat uw eigen kennen en kunnen dus niet en kent uw grenzen, 6) u bevestigt alle opdrachten schriftelijk, kadert de verleende opdrachten steeds duidelijk en zo mogelijk in tijd af en beëindigt deze opdrachten ook steeds duidelijk en bewijsbaar, 7) u bent terughoudend of stopt met doorlopende opdrachten of richt deze voortaan periodiek in, 8) u legt alle correspondentie met de cliënt, gevoerd overleg of getroffen maatregelen vast in uw dossier, 9) u bevestigt gevoerde gesprekken met uw cliënt per e-mail of brief en legt deze vast in uw dossier, 10) u bent niet naïef omdat naast derden ook uw cliënt niet zonder meer uw vriend maar een potentieel (aansprakelijkheids-)risico is, 11) u stelt altijd het publieke belang voorop en 12) u gebruikt gewoon altijd uw boerenverstand.